

การประเมินคุณภาพการศึกษา: เส้นทางการพัฒนาประเทศ? The education evaluation: Guidelines development of the country.

วายุ บุตรพระพาย¹
Wayu Bootrapapai¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งอธิบายถึงบริบทและสภาพปัญหาของการประเมินคุณภาพการศึกษาของไทยที่กำลังเผชิญกับปัญหาในทางปฏิบัติที่ส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือและประสิทธิผลที่เกิดขึ้นจากรายงานการประเมินดังกล่าวจนอาจนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาที่ผิดทิศทางตามมาได้

คำสำคัญ: การประเมินคุณภาพการศึกษา, การพัฒนา

¹นักวิชาการอิสระ

E-mail: wayutrdm@gmail.com

Abstract

This article aims to explain Thai context and problem of education evaluation. It is facing the implemented problems effecting to trust and effectiveness upon the result of evaluation report, that may guide to wrong way of educational development

Keyword: Educational Evaluation, Development

บทนำ

บทความวิชาการนี้ได้มุ่งศึกษาอธิบาย พิเคราะห์ พิจารณาต่อแนวทางการประเมินคุณภาพการศึกษา เพื่อตระหนักสร้างคุณค่ากระบวนการค้นพบทัศนคติทางความคิดใหม่ หรือเสนอแนะกระบวนการทางการศึกษาให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น อันเป็นผลดี มีจุดมุ่งหมายอันดีทางการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขีดความสามารถบริหารจัดการ การดำเนินการการจัดการเรียนการสอนให้มีผลสัมฤทธิ์ที่ดีมีบัณฑิตที่พึงประสงค์ต่อสังคม และก่อให้เกิดคุณค่าการพัฒนาทางการศึกษาของไทยอย่างแท้จริง

เมื่อมองย้อนถึงปัญหาดั้งเดิมของระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาและบัณฑิตศึกษาของไทยเมื่อสามทศวรรษก่อน ย่อมมองเห็นผลลัพธ์อันปลายปัญหาอยู่กับอนาคตของผู้จบการศึกษา โดยคำว่า "บัณฑิตตกงาน" เคยเป็นเรื่องที่ถูกล้อเลียนเสียดสีในบทเพลงเพื่อชีวิต ซึ่งบ่งชี้ถึงรากเหง้าความล้มเหลวในการผลิตบัณฑิตที่ไม่ตรงกับความต้องการของนายจ้าง หรือเรียกได้ว่า โรงงานผลิตสินค้าได้ไม่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งปัญหาดังกล่าวย่อมบอกถึงความผิดพลาดที่จุดเริ่มต้นของการผลิตที่ผิดพลาด

หลักสูตรการเรียนการสอนจากทุกสาขาวิชาในทุกคณะของสถาบันการศึกษาแต่ละแห่งจึงถูกรวบรัดให้อยู่ภายใต้ทบวงมหาวิทยาลัยที่พัฒนามาถึงกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมในปัจจุบัน ซึ่งแม้บางบริบทอาจดูเหมือนสถาบันการศึกษาระดับนี้จะดูราวอิสระขึ้นบ้าง เสมอเหมือนเป็นการกำกับควบคุมกันเอง แต่โลกของความเป็นจริงกลับพบว่า มีจักรกลที่คอยขับเคลื่อนให้กลไกในการทำงานผลิตมนุษย์ป้อนตลาดแรงงานนั้น กลับสร้างผลิตภันท์ที่ผิดเพี้ยนกับโลกความจริง จนมองเห็นได้ว่า เยาวชนคนรุ่นใหม่เริ่มทิ้งข้างความเชื่อตามทฤษฎีเจ้าคนนายคนไปเสียแล้ว เพราะปริญญาบัตรอาจไม่ใช่ใบเบิกทางที่สำคัญเหมือนเมื่อสี่ทศวรรษก่อนหน้า ที่ยังมีผู้อ่านออกเขียนได้ไม่กี่สิบเปอร์เซ็นต์

เหตุผลสำคัญของความพยายามปรับตัวเกิดจากแรงผลักดันของโลกเทคโนโลยีช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะสัญญาณอินเทอร์เน็ตได้ปรับเปลี่ยนอาคารบ้านเรือนหรือมูมติกให้กลายเป็นห้องสมุดระดับโลก มีประกาศนียบัตรออนไลน์ให้เขวคว้าโดยเสียแค่ค่าอินเทอร์เน็ตกับอุปกรณ์สื่อสาร ที่เปลี่ยนจากคอมพิวเตอร์เครื่องใหญ่ที่พกพาได้ยากแม้เป็น

แล็บที่อปก็กลายเป็นเพียงอุปกรณ์พกพาอำนวยความสะดวกโทรศัพท์หรือกระดานชนวนยุคสี่จีหรือแท็บเล็ตเครื่องพอลนั่มมือ ที่รวมข้อมูลมากมายเกินคนอ่านบ่อยในเสิร์ชเอนจิน

แนวทางการประเมินกับความเป็นจริงทางสังคม

จากเหตุของปัญหาข้างต้น วงการการศึกษาจึงพยายามสร้างเงื่อนไขร้อยแปดพันเก้าเข้ามาล้อมกรอบเพื่อสร้างบัณฑิตที่พึงประสงค์ ราวกับสร้างแม่พิมพ์เคาะพระสมเด็จทรงอิทธิฤทธิ์ออกสู่ผู้บริโภค ฉั่นใดก็ฉั่นนั้น การหล่อพระพุทธรูปที่งามจำต้องอาศัยช่างที่มีคุณสมบัติเชิงทักษะ ซึ่งต้องผ่านการฝึกฝนบ่มเพาะอย่างยาวนาน เพราะแม้มีพรสวรรค์ช่วยรังสรรค์ก็ยังต้องได้รับการฝึกหัดจากบรมครูผู้มากด้วยความรู้ความสามารถ หรือมากด้วยประสบการณ์

ระบบการบ่มเพาะเพื่อผลิตบัณฑิตจึงพยายามใช้โครงสร้างทางการศึกษามาบีบรัดสถาบันการศึกษาให้ต้องจำยอมพร้อมตามกฎเกณฑ์ในการกำกับควบคุมผ่านระบบการประเมินการศึกษา โดยให้สถาบันการศึกษาทั้งหมดต่างเป็นตัวประกัน ซึ่งใช้การรับรองมาตรฐานวัดของคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน หรือ ก.พ มาเป็นตัวชี้วัด

การประเมินคุณภาพการศึกษาจึงกลายเป็นเครื่องมือตรวจสอบหรือตรวจรับการทำงานที่ประสบความสำเร็จของวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย โดยกำหนดกฎเกณฑ์ที่เป็นเงื่อนไขหลากหลายมิติ ซึ่งหากพิจารณาด้วย "ธรรม" ในการวัดเพื่อสร้างความ "เที่ยง" และ "ตรง" ย่อมเห็นว่า ความเป็น "รูปธรรม" ที่มองเห็นได้นั้น ยังห่างไกลกับความเป็นจริง ไม่ต่างกับการให้คะแนนคู่ชกมวยสากล ซึ่งต้องมีกรรมการสามคนข้างล่างเวที เพราะผลการตัดสินชี้ว่าจะเห็นพ้องต่อชัยชนะหรือพ่ายแพ้เสมอไป ด้วยเหตุของการประเมินด้วยรูปแบบการนำเสนอแบบพรรณนาความที่เน้นการเขียนแบบอัตนัย หรือมีความปรนัยเพียงเล็กน้อยจากค่าจำนวนตัวเลขจากตัวบุคคลหรือชิ้นงาน

คำสอนที่ว่า “อิตตาหิอิตตโนนาโถ” ได้แปลงไปสู่การปฏิบัติด้วยการพึ่งพรสวรรค์ในการจินตนาการพรรณนาความจึงกลายเป็น ปฐมวิสัยสำหรับการตอบข้อสอบจากแบบประเมิน จึงย่อมไม่ห่างไกลจากการมองงานศิลป์ของศิลปินแต่ละคน การประเมินผล

การศึกษาจึงชวนดู ชวนคิด ชวนจิตให้พุ่งเพื่อ เพลิดเพลินกับ ความเล่ห์ของกวีหรือนักประพันธ์ผู้พรรณานายงานผลการประเมิน หรืออาจคิดหรือรู้สึกเห็นต่างแบบตรงข้าม

แม้มีเกณฑ์ตามระบบกลไก มีการวางแผนในการประเมินที่พิจารณาจากการดำเนินการในแต่ละขั้นตอน ก็ล้วนแล้วแต่สุดบรรยายถ่ายทอดให้มองเห็นบทบาทนักแสดงที่อยู่ในส่วนของผู้เกี่ยวข้องได้โลดแล่นอยู่ในเกมภาษาเหล่านี้ รวมทั้งพยายามวาดวาตะให้สอดคล้องกับเกณฑ์คะแนนเพื่อเรียกเก็บสะสมของรางวัลตามนัยตัวเลขของเงื่อนไขแต่ละข้อ ซึ่งบ่งบอกผ่านการสัมผัสแป้นพิมพ์คอมพิวเตอร์มากกว่าภาพของความจริงที่ต้องใช้ทุนทรัพย์ในการขับเคลื่อน

รายงานการประกันคุณภาพจึงเป็นอีกหนึ่งงานวรรณศิลป์สมัยใหม่มากกว่าการบ่งชี้ถึงความสำเร็จในการผลิตบัณฑิตให้ตรงกับความต้องการของตลาด ซึ่งเพลงเพื่อชีวิตเก่าๆ ข้างต้นก็ยังคงสะท้อนได้ไม่ต่างกับสามสิบปีก่อน

เนื้อหาสาระที่เป็นประเด็นในการประเมินในราวสองทศวรรษที่ผ่านมา วนเวียนหลักการเหล่านี้เก่าในขวตใหม่ โดยพยายามทำให้ผู้บริหารหลักสูตรการเรียนการสอนต้องพยายามสร้างคำตอบต่อคำถามในสี่ด้านหลักๆ ได้แก่

ด้านแรก ผู้เรียนควรเป็นใคร รับมาได้อย่างไร มีวิธีการและใครเป็นผู้จัดการเรื่องผู้เรียนนี้ หากผู้เรียนไม่พอใจผลการศึกษา ใครเป็นผู้รับผิดชอบ หรือเรียนแล้วทำได้จริงหรือไม่

ด้านผู้สอนนั้น พิจารณาโดยรวมถึงบทบาทในการจัดการของบุคคลที่เกี่ยวข้องวิธีการเรียนการสอนการออกเกรดให้คะแนนอย่างไร และหากมีปัญหาแก้ไขอย่างไร รวมทั้งประเด็นคุณวุฒิ คุณสมบัติของผู้สอน

ด้านระบบกลไกในสถาบันการศึกษานั้น เป็นมุมมองเชิงปุจฉาตั้งคำถามถึง ระบบโดยรวมของสถาบันว่าเอื้อประโยชน์ต่อผู้เรียนหรือไม่อย่างไร หรือมีขั้นตอนการบริการได้นำประทับใจเพียงไหน

และโดยเฉพาะด้านสุดท้าย ผู้จ้างงานหรือผู้บริโภคในตลาดนั้นพอใจกับบัณฑิตผู้พึงจบการศึกษาเหล่านี้เพียงใด

จากทุกด้านในการประเมินข้างต้นล้วนชวนตั้งจิตคิดพิณิจ หรือคำถามปรัชญาเชิงอันทันด้วยในนัยความเป็นมนุษย์ปุถุชนโดยทั่วไป อาทิ

ประการแรก โดยพื้นฐานกลุ่มผู้เรียนมีสองลักษณะ คือ ผู้มีความประสงค์ตั้งใจจริงแต่เริ่มกับอีกกลุ่มคือผู้เข้าสู่สำนักโดยไม่ตั้งใจด้วยหลายเหตุ ปฐมจิตของผู้เรียนจึงแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด และด้วยเหตุของความเป็นมนุษย์ที่เลือกได้ รู้ในสิ่งที่รัก ต่อสู้ในสิ่งที่ชอบ บ้างจึงเรียนครบจบกระบวนท่า บ้างได้สามท่าก็เข้าใจว่าต่อท่าสี่คงไม่รอดด้วยสารพัดเหตุ การคงอยู่ของยอดผู้เรียนจึงใช้เหตุผิดพลาดของตัวแสดงอื่นเสมอไป ทั้งนี้โดยทั่วไปผู้สอนก็มักเป็นเหตุหรือเหยื่อในกรณีเช่นนี้ได้เสมอ และหากยิ่งผู้สอนเป็นต้นเหตุก็จะไม่ปรากฏให้เห็นเป็นประจักษ์ในรายงาน ความจริงจึงปรากฏเป็นนามธรรมได้จิตสำนึกผู้เขียนรายงานเท่านั้น

ขณะที่เรื่องที่เรียนก็เชื่อว่า มีการสอนการเรียนแล้วจะทำได้เสมอไป เหมือนพระที่บวชเรียนแล้วจะเข้าสู่อรหัตตมรรคไม่ติดียติกิเลส การวัดผลถึงผิดชอบชั่วดีจึงเป็นนามธรรมกับผู้เรียน การวัดเรื่องที่เรียนแล้วไปปฏิบัติจริงก็เชื่อว่าสัมฤทธิ์ผลได้โดยง่ายเหมือนในตัวแทนสื่อการเรียน การประเมินบนความจริงกับความเท็จจึงมีตั้งแต่เริ่มนำเสนอในรายงานการประเมินต่างๆ ผลประเมินจึงไม่ตรงกับความจริงหลังผลิตจบไปแล้ว คุณภาพในการให้การศึกษาระหว่างการรายงาน การปฏิบัติ และผลลัพธ์จึงไปกันคนละทิศละทาง

ประการต่อมา นั้น แม้หลายคนเชื่อว่า "ไม่เรียน" คือเครื่องมือ "จิตเด็กนักเรียนให้กลัว" แต่ก็ใช้เป็นคำตอบที่จริงเสมอไปสำหรับเด็กเล็ก และย่อมรวมถึงผู้ใหญ่ในวัยเยาว์ หรือผู้เฒ่าวัยทำงานที่ทั้งเรียนทั้งทำมาหากิน ซึ่งผู้เรียนในระดับหลังๆ นั้นยากในการบ่มเพาะให้เป็นผู้ปฏิบัติดีได้ตามตัวชี้วัด เพราะหากระบบดังกล่าวจริง ในรั้วเรียนจำนนกลับพบบัณฑิตและผู้รักในความรู้อย่างมากมายในพื้นที่นั้น แม้ฐานคติตามกรอบระบุได้ดีในทางปรณัยแต่ก็ยากในทางปฏิบัติในการหล่อหลอมให้ได้ผู้รู้ผู้ประเสริฐเสียทั้งหมด แม้สังคมจะคาดหวังอาจารย์ผู้สอนราวพระสงฆ์ แต่โลกความจริง โจมมนุษย์เป็นชนไร้ยากแค้นยิ่งถึง ซึ่งไม่ต่างผู้เรียน หรือหากคิดเห็นแย้งก็อยากให้กลับตลึงที่ตนสามารถถือได้ครบจบกระบวน หรือในประเด็นจำนวนการคงอยู่ของผู้เรียนล้วนเป็นเรื่องเฮฮาชวนขำ เพราะหลายสถาบัน ผู้เรียนจำนวนไม่น้อยยอมลงทะเลเป็นจอนที่นั่งไว้ก่อนในช่วงภาคฤดูร้อน พอถึงเปิดภาคการศึกษาแรกจริงก็หนี

ห้องเรียนแรก ไปเรียนมหาวิทยาลัยอื่นแทนก็มีมากมาย โดยถ้าวัดแบบนี้ก็ไม่น่าไขความผิดของใครทั้งสิ้น

นอกจากนี้การจัดแบ่งวิชาสอนของอาจารย์ก็มักตั้งอยู่บนรากฐานของผลประโยชน์ส่วนตัว เช่น การเบิกค่าสอนเกินภาระงาน ความซึ่เกียรติเตรียมการสอนวิชาใหม่ ขาดองค์ความรู้จริงในการสอน และที่เลวร้ายคือขาดทักษะการสอนแต่อยากเป็นผู้สอนเพราะอยากใช้คำนำหน้าไปทำธุรกิจอื่นต่อ การสอนจึงกลายเป็นปัญหาในเรื่องปัญหาของการเรียนการสอน แต่ก็ไม่เคยมีรายงานใดที่หันกลับมาโทษตัวเองในประเด็นดังกล่าว ความจริงที่แสนเจ็บปวดจึงปรากฏเป็นภาพความสวยงามของระบบการเตรียมการสอนที่พรณนาได้อย่างงดงามในรายงานการประเมินของแต่ละรายวิชา ในหลักสูตร และคณะ

ระบบการให้เกรดที่เน้นประเมินถึงชุดองค์ความรู้จึงต่างกับฐานคติการมองพัฒนาการของผู้เรียน เพราะผู้เรียนที่มีความรู้ความสามารถแต่ขาดคุณธรรมก็ทำให้มองเห็นได้แต่เพียงระดับความรู้ในสมองเท่านั้น แต่ในด้านพฤติกรรมที่อยู่ในสังคมหลังห้องเรียนถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากกว่า และจะสำคัญที่สุดหากได้วิศวกร นักการเมือง ข้าราชการ แพทย์พยาบาลที่เก่ง แต่จิตใจเหี้ยมโหด อารมณ์เหี้ยม เห็นแก่ตัว คิดแต่คอร์รัปชัน สิ่งนี้ถือเป็นสิ่งที่ระบบการประเมินโดยทั่วไปไม่สามารถอธิบายได้ด้วยตัวเลข ซึ่งประเด็นเหล่านี้ไม่สามารถนำไปเขียนแสดงในรายงานได้เพราะเป็นเรื่องที่ทำให้ผลการประเมินอยู่ในเกณฑ์ที่ตก ความจริงจึงต่างกับรายงานที่น่าเสนอต่อคณะกรรมการ

อีกประการหนึ่งนั้น ระบบกลไกในรอบรั้วการศึกษาต่างยึดมั่นในเทวโองการของผู้ยิ่งใหญ่ในองค์กรจารธรรมานุของสถาบัน ในระบบภาครัฐยิ่งอลงด้วยมนตราของอำนาจจนนำไปสู่การปราบปรามศัตรูคู่อาฆาต การเก็บกวาดกอบโกยผลประโยชน์ไม่อาจจำแนกอย่างเป็นรูปธรรมเท่าจิตประพันธ์ ขณะที่ภาคเอกชนถือเป็นเอกหัถ์ในการบัญชาการเพียงหนึ่งเดียว ต่อให้ผลประโยชน์ความไม่พอใจในการตอบสนองจากหลายมูลเหตุ ก็มักถูกละเลยด้วยความมึนมากล้นของปัญหอันเนื่องจากการอ้างอิง "การลงทุน" และ "การคอร์รัปชัน"

ขณะที่ผู้ให้บริการภายในล้วนเผชิญกับปัญหาเรื่อง "ความพร้อมในการให้บริการ" เนื่องจากขาดสิ่งทีเรียกว่า "จิตใจของผู้ให้บริการ (ที่ดี)" ลูกค้าน้องค์กรเสมือนเป็น "เหยื่อ"

มากกว่าเป็น “นายผู้ (สนับสนุนเงินเดือน)” เพราะลูกค้ายังเป็นเด็กเยาวชนหรือผู้อยากได้ “กระดาดเปลี่ยนชีวิต” ประเด็นปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นทุกแห่งของสถาบันการศึกษา แต่ผลการประเมินก็อยู่ในเกณฑ์สอบผ่านเสมอ “ความเท็จ” ที่เป็น “ความจริง” จึงอยู่ในรายงานที่ถูกนำลงสู่ระบบคอมพิวเตอร์มาอย่างเนิ่นนาน การประเมินผลจึงเป็นการเผากรดาดทิ้งที่ดูเลวร้ายกว่า เผากรดาดเงินกระดาดทองมอบให้บรรพบุรุษของชาวจีน

รวมทั้งการประเมินถึงกลุ่มลูกค้าผู้บริโภคสถาบันอุดมศึกษาต่างย่อมยากนักจะได้ความจริง เพราะแบบสอบถามที่มีคำถามยาวกว่าข้าวปโลมในอินเทอร์เน็ต ข้อมูลที่ได้จึงมีลักษณะไม่ครบคนและคำถาม ซึ่งก็ไม่ตรงกับความจริง และหลายคณะหลายหลักสูตรก็ผลิตบัณฑิตได้มากกว่าความต้องการของตลาด แล้วข้อมูลประเภทนี้จะเชื่อถือได้เพียงใดกัน

การประเมินความต้องการของตลาดแรงงานจึงไม่สามารถอธิบายผ่านการเก็บข้อมูลกัมมะลอของรายงานการประเมินเหล่านี้เลย เพราะคงไม่มีรายงานฉบับใดที่ดำเนินิตีเตียนระบบการผลิตโดยรวมของโรงงานตนเองเพื่อไม่ให้ผ่านการประเมิน แม้ว่าจะมีเยื่อหน้าที่อธิบายถึงแนวทางการแก้ไข แต่การดำเนินิตี เจริญ ตนเอง ก็ไม่ต่างกับการประจานความเสื่อมเสียของตนเองเช่นกัน

นอกจากคำถามต่อประเด็นของเกณฑ์ตัวชี้วัดแล้วนั้น แบบรายงานผลเองนอกจากจะเป็นอัตรันัยบรรยายความ หลายสถาบันก็ปรับเปลี่ยนโครงเนื้อหาเกือบทุกปี คำถามถึงมาตรฐานจึงมีต่อมาตรฐานของระบบการประเมินตามไปด้วย ภาระการรายงานก็ถือเป็นเรื่องที่ร้อยละแปดสิบคงเอือมระอา เพราะแม้สอบถามให้ตอบ 5 4 3 2 1 ยังมกง่ายตอบเสมอ แล้วให้บรรยาย ยกโวหารพรรณนานั้นจึงมกเป็นสิ่งที่ขัดกับความสนใจมากกว่า รวมทั้งการสร้างความจริงจาก “มโนโทยจริต” หรือการทำสิ่งผิดด้วยความบริสุทธิ์ใจหรือโทยความผิดพลาดด้วยความไม่จงใจ เพียงเพราะต้องการปลดภาระและเพื่อรักษาความน่าเชื่อถือที่กัมมะลอนี้ไว้ ยิ่งชวนให้หันกลับมาวิพากษ์ถึง “คุณ” อันเป็น “ประโยชน์” ต่อ “การพัฒนาการศึกษา” เพื่อ “การพัฒนาประเทศ”

บทส่งท้าย

จากข้างต้นย่อมเห็นว่า คำถามสำคัญในข้อบทความคือ “การประเมินคุณภาพการศึกษา: เส้นทางการพัฒนาประเทศ?” นั้น ชวนให้ตั้งคำถามจากความจริงมากมาย เช่น เหตุใดจึงไม่คิดจัดการ สร้างระบบการเรียนการสอนให้ดีกว่าผลึกให้ผู้เรียนเดินเข้าถ้ำผิวกิวยายุทธ์กับตำราในเสิร์ชเอนจินด้วยตนเอง หรือเหตุใดจึงไม่สร้างระบบการเรียนรู้ที่เข้าถึงผู้เรียนได้ตลอดชีวิต และเหตุใดจึงยังหลงระเหิงเพติดเพลินกับเล่มวรรณกรรมรายงานผลเหล่านี้อยู่

คำถามเหล่านี้ น่าจะชวนให้ทุกคนหันกลับมามอง ประโยชน์ของการประเมินที่แท้จริงกับสิ่งที่ต้องการหรืออยากได้จริงๆ ต่อการพัฒนาการศึกษา" เพื่อ "การพัฒนาประเทศ”ของเรา